

นิทานพื้นบ้านและวิทยาการ

ความหมายของคำว่า นิทานพื้นบ้าน

นอกจากศิลปะการวาดภาพเพื่อ "ส่งสาร" ตามถ้ำ ตามหน้าผาของมนุษย์โบราณ
ดัง เช่นภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์ที่ผาแต้ม โขงเจียม จ.อุบลราชธานี ภาพเขียนในถ้ำที่
ประเทศฝรั่งเศส ประเทศสเปน ฯลฯ แล้ว ศิลปะการเล่านิทานเป็นวิธีการเก่าแก่วิธีการ
หนึ่งที่มนุษย์ใช้ถ่ายทอดอารมณ์ ความคิด และจินตนาการ หลังจากที่มนุษย์ได้คิดค้น "ภาษา"
เป็นสื่อทำความเข้าใจระหว่างกัน (สุกัญญา ภัทรราชย์, ในศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้านแห่งชาติ
๒๕๒๗ : ๒๐)

สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน อธิบายความหมายของ นิทานไว้ว่า
หมายถึง เรื่องที่เล่ากันมาแต่โบราณ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๓ อธิบายว่า
เป็นคำในภาษาบาลี แปลว่า คำเล่าเรื่อง เรื่องนิยาย (วัชร รมะนันท์ ๒๕๒๒ : ๑๕ : ๘๗๓)
ในภาษาอังกฤษมีคำว่า Folktale หรือ Folk Narrative หมายถึง เรื่องราวที่เล่าโดยชาวบ้าน
รวมความได้ว่านิทานแปลว่า เรื่องที่เล่า นิทานพื้นบ้าน จึงหมายถึง เรื่องราวที่ชาวบ้านเล่า
เรียกรวม ๆ เป็นสามัญในภาษาไทยว่า นิทานพื้นบ้าน นิทานชาวบ้านหรือนิทานพื้นเมือง เป็นต้น

กิ่งแก้ว อัครดากร (๒๕๑๘ : ๑๒) อธิบายลักษณะนิทานพื้นบ้านไว้ในหนังสือ
คติชนวิทยา ว่าเป็นเรื่องที่เล่าสืบต่อกันมาเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ส่วนใหญ่ถ่ายทอดด้วยวิธี
มุขปาฐะ แต่ก็มีอยู่เป็นจำนวนมากที่ได้รับการบันทึกไว้แล้ว สำหรับนิทานลายลักษณ์ซึ่งมีต้นเรื่อง
จากคติชน แม้มิใช่ข้อมูลปฐมภูมินักคติชนก็สนใจ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการศึกษาเปรียบเทียบ
กับข้อมูลมุขปาฐะ และเพื่อประโยชน์ในการศึกษาการวิวัฒนาการ และลักษณะเฉพาะของลิลลาโวหาร
ทั้ง ๒ แบบ

อนึ่ง ในการให้คำจำกัดความคำว่า นิทาน นั้นท่านผู้เขียนมิได้บ่งชี้ว่า นิทาน
ควรจะต้องมีลักษณะเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรอง แต่ในช่วงขยายความนั้นได้มีการยกตัวอย่าง
นิทานทรงเครื่องของไทย ซึ่งมีทั้งที่เป็นคำประพันธ์ประเภทร้อยแก้วและร้อยกรองปนอยู่ ว่าเป็น
นิทานพื้นบ้านประเภทนิทานชีวิต

บอกส์ (Ralph Steele Boggs ๑๙๔๕ : ๑๖๑ - ๒๒๖ อ้างถึงใน
Boswell and J. Russell ๑๙๖๒ : ๑๗) ผู้จัดระบบการจัดจำแนกคติชาวบ้าน ซึ่งมี
ชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย ได้แบ่งเรื่องเล่า (Narrative) ออกเป็น ๒ ประเภท คือ
เรื่องเล่าประเภทร้อยแก้ว ได้แก่ เทพนิยาย คำานานและนิทาน และเรื่องเล่าประเภทร้อยกรอง
หรือคำกลอน คือมหากาพย์ นิทานคำกลอน ฯลฯ

โดยเหตุนี้ถ้าเราถือว่า นิทานพื้นบ้านตรงกับคำว่า Folk Narrative นิทานพื้นบ้าน
ก็มี ๒ ประเภท คือ ร้อยแก้วและร้อยกรอง แต่ถ้า แปลนิทานพื้นบ้านว่า Folktale ก็จะมีแต่
ร้อยแก้วเท่านั้น เป็นที่น่าสังเกตว่า การศึกษานิทานพื้นบ้านที่กระทำกันอยู่ในประเทศเรานั้น
ส่วนใหญ่เป็นการศึกษา Folktale ที่มีลักษณะเป็นร้อยแก้ว ทั้งนี้ อาจตั้งสมมติฐานได้ ๒ ประเด็น
ด้วยกัน คือ ประเด็นแรกอาจเนื่องมาจากปัญหาเรื่องความจำของวิทยากรผู้ให้ปากคำ ถึงความจริง
ที่ว่า การจดจำเค้าโครงเรื่องของนิทานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง สามารถกระทำได้ง่ายกว่าการจดจำ
รายละเอียดของเรื่องนั้นใด การจดจำเรื่องเล่าที่เป็นร้อยแก้วก็ย่อมสะดวกกว่าการจดจำ
เรื่องเล่าประเภทร้อยกรอง ฉะนั้น และอาจช่วยเหตุนี้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ซึ่งพึง
จะมีการค้นคว้าในระยะไม่ยาวนาน จึงรวบรวมได้แต่ข้อมูลประเภทร้อยแก้วเสียเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้
เพราะสามารถจดจำได้ง่ายกว่าจึงคงหลงเหลืออยู่มากกว่าประเด็นที่ ๒ นั้น อาจมาจากการที่
นักคติชนชาวไทยส่วนใหญ่ เชื่อว่า นิทานแต่แรกเริ่มเคมีทีนั้น เกิดจากการเล่าสู่กันฟังด้วยภาษา
ร้อยแก้วธรรมดา ๆ อีกทั้งการศึกษาเรื่องเล่าประเภทร้อยกรองส่วนใหญ่นิยมศึกษากันเฉพาะรูปแบบ
ย่อย ซึ่งมีชื่อเฉพาะต่างหากของตน เช่น มหากาพย์ (Epic) ซึ่งมีต้นเค้ามาจากนิทาน
ชาวบ้าน นิทานคำกลอน (Ballad) เพลง เป็นต้น ดังนั้นนักคติชาวบ้านไทยจึงมักจะถือว่า
นิทานชาวบ้านหรือนิทานพื้นบ้านมีลักษณะเป็นร้อยแก้วอย่างเดียว ไม่มีร้อยกรอง เช่นในหนังสือ คติชาวบ้าน
กุหลาบ มลลิกะมาส (ม.ป.ป. : ๕๕ - ๑๐๐) ได้กล่าวถึงลักษณะนิทานพื้นบ้านไว้อย่างชัดเจนว่า

๑. เป็นเรื่องเล่าด้วยถ้อยคำธรรมดา เป็นภาษาร้อยแก้ว ไม่ใช่ร้อยกรอง
๒. เล่ากันด้วยปากสืบกันมาเป็นเวลาช้านาน แต่ต่อมาในระยะหลัง เมื่อการเขียน
เจริญขึ้น ก็อาจเขียนขึ้นตามเค้าเดิมที่เคยเล่าด้วยปากเปล่า
๓. ไม่ปรากฏว่าผู้เล่าดั้งเดิมเป็นใคร อ้างแต่ว่าเป็นของเก่า ฟังมาจากผู้เล่า
ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญยิ่ง ในอดีตอีกคนหนึ่ง

เจือ สตะเวทิน (๒๕๑๗ : ๔๖) ได้กล่าวถึงลักษณะของนิทานพื้นบ้านไว้คล้ายคลึงกัน

คือ

๑. ต้องเป็นเรื่องเก่า
๒. ต้องเล่าด้วยภาษารอยแก้ว
๓. ต้องเล่ากันด้วยปากมาก่อน
๔. ต้องแสดงความคิดความเชื่อของชาวบ้าน
๕. เรื่องจริงที่มีคติ ถิ่นอนุโลมเป็นนิทาน เช่น มะกะโท ชาวบ้านบางระจัน

นอกจากนี้ ได้มีผู้ให้นิยามคำว่า นิทานพื้นบ้านโดยให้ความหมายกลาง ๆ และมี การขยายความให้กว้างขวางขึ้น เช่น

จากรุวรรณ ธรรมวัตร (๒๕๒๑ : ๑๕๕) ได้กล่าวถึงนิทานพื้นบ้านว่า เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่เล่าสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน นิทานบางเรื่องเป็นเหตุการณ์ที่สมมติขึ้น แต่นิทานอีกหลายเรื่องก็เป็นความจริงที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน กว้างเหตุผลที่แตกต่างกันไป จุดมุ่งหมายในการเล่านิทานมีหลายประการ เช่น เพื่อความสนุกสนานบันเทิงใจ ให้การศึกษาอบรม ตลอดจนเป็นเหตุผลในการอธิบายสิ่งที่ตนสงสัย

ฉัตรมา อาจารย์รัฐ (กระแสร มลยาภรณ์ รวบรวม ๒๕๑๖ : ๑๖๓) ให้ความหมายคำว่า "นิทาน" ว่า คือ เรื่องราวทั่ว ๆ ไปที่เล่าสืบต่อกันมา มิได้เจาะจงแสดงประวัติความเป็นมาของเรื่อง จุดใหญ่ก็เล่าเพื่อความสนุกสนาน และความพอใจของทั้งผู้เล่าและผู้ฟัง มุ่งที่จะสนองความต้องการด้านจิตใจของผู้ฟัง นี่คือนิยามโดยทั่วไปของนิทาน อย่างไรก็ตามนิทานจำนวนมากที่สอดแทรกคติสอนใจไว้ด้วย ทั้งนี้ ก็มุ่งที่จะใช้นิทานเป็นเครื่องสอนศีลธรรม จรรยา แก่ผู้ฟัง

กรมศิลปากร (๒๕๑๔ : ๑) ได้ให้นิยามคำว่า นิทานพื้นบ้านไว้อย่างสั้น ๆ กระทัดรัดว่า เป็นสาขาหนึ่งของคติชนวิทยา และนิทานพื้นบ้านหรือนิทานชาวบ้านก็คือเรื่องราวที่บุคคลในท้องถิ่นต่าง แต่งขึ้น และเล่าสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน มีความมุ่งหมายเพื่อเป็นเครื่องบันเทิงใจ และสั่งสอนบุคคลให้กระทำความดี

จากนิยามอันหลากหลายของคำว่า นิทานพื้นบ้าน ข้างต้นนั้น อาจสรุปพอสังเขป ณ ที่นี้ได้ว่า นิทานพื้นบ้านหรือนิทานชาวบ้าน หมายถึงเรื่องราวที่ชาวบ้านเล่า ซึ่งอาจจะตรงกับ

คำว่า Folk Narrative หรือ Folktale ในภาษาอังกฤษ ทั้งสิ้นอยู่กับ
 วิจารณ์ญาณและความประสงค์ของผู้ใช้ หรืออาจกล่าวได้ว่า หมายถึงเรื่องราวทั้งหมด
 ทุกประเภทที่ชาวบ้านเล่าขานกันมา

มนุษย์รู้จักการเล่านิทานมาเป็นเวลานานมากตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์
 และได้เล่าเอาไว้มากทุกประเภท การเล่านิทานได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในสมัยที่
 ยังไม่มีตัวหนังสือ นิทานเหล่านี้ก็ถ่ายทอดทางปากสืบต่อกันมา เมื่อมีตัวหนังสือแล้วจึง
 มีการบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ลงไว้เป็นลายลักษณ์อักษร นิทานทั้งที่ถ่ายทอดโดยทาง
 มุขปาฐะและทางลายลักษณ์ สะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติของปัจเจกบุคคลกลุ่มคนที่เปลี่ยนแปลง
 ไปเรื่อย ๆ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่านิทานพื้นบ้านไม่มีรูปแบบตายตัว ถ้ายังคงมีการ
 เล่าสื่อกันฟังอยู่ นิทานพื้นบ้านจะมีรูปแบบตายตัวได้ก็ต่อเมื่อ ไม่มีการเล่านิทานเรื่อง
 นั้น ๆ อีก หรือมีการบันทึกลงไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งนิทานประเภทหลังนี้จะมี
 ลักษณะแข็งกระด้างและไม่คงคูกใจ ผิดจากนิทานที่ยังคงถ่ายทอดโดยทางมุขปาฐะ
 (เมืองพันธุ์ มณีรัตน์ ๒๕๒๕ : ๑๑๑)

ความหมายของคำว่า โลกทัศน์

โลกทัศน์ (E. Worldview; G. Weltanschauung) เป็นศัพท์ทาง
 วรรณกรรมเกิดจากนักคิดซึ่งสืบทอดการศึกษาจาก เอ.โอ.เลิฟจอย (A.O. Lovejoy)
 ผู้เริ่มการศึกษาประวัติศาสตร์ความคิดจากวรรณกรรม โดยศึกษาความคิดของนักเขียน
 ที่ไม่ใช่เจ้าลัทธิปรัชญา และเห็นว่าทัศนะในวรรณกรรมเป็นความคิดเชิงปรัชญาอย่าง
 เจือจาง ผู้ศึกษาสมัยหลัง เช่น รูดอล์ฟ อังเกอร์ (Rudolf Unger) จนถึง
 คิลเธ (Dilthey) จึงเรียกความคิดเชิงปรัชญาที่ผสมผสานกับทัศนะด้านอารมณ์นี้ว่า
 Weltanschauung ซึ่งในที่นี้จะใช้ในความหมายว่า โลกทัศน์

โลกทัศน์ เป็นนามธรรมซึ่งมิได้หมายถึงข้อเท็จจริง (Fact) แต่เป็น
 โครงสร้างของความคิดและอารมณ์ ซึ่งประสานตัวขึ้นจากประสบการณ์หรืออาจกล่าว
 เป็นจิตสำนึก (Consciousness) อันมีบทบาทในการกำหนดโครงสร้าง
 ภายในของวรรณกรรม และเป็นที่มาของโครงสร้างภายนอก คือ รูปแบบและองค์
 ประกอบต่าง ๆ ทั้งนี้ อาจแบ่งโลกทัศน์อย่างกว้าง ๆ ได้ ๒ แนวทาง คือ
 (ตรีศิลป์ บุญขจร ๒๕๒๓ : ๑๑, ๒๘)

โลกทัศน์เผชิญ หมายถึงการมองโลกในสภาพที่เป็นจริงด้วยพลังศรัทธา แม้ความเป็นจริงเป็นภาวะที่ไม่พึงปรารถนา แต่ก็มี ความหวังว่า จะมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพที่ดีกว่า

โลกทัศน์หลีกเลี่ยง หมายถึงการมองโลกอย่างหมดหวังในการเปลี่ยนแปลง อาจเป็นเพราะสภาพรอบตัว เป็นสภาพที่ไม่พึงปรารถนา หรือมีแรงกดดันเนื่องจากถูกบีบคั้น ทำให้ท้อแท้ ลี้หน้าง จึงหลีกเลี่ยงจากความเป็นจริงไปสู่ความเพ้อฝัน หรือสภาวะหมกมุ่น คายอยาก

วิทย์ วิศทเวทย์ (๒๕๒๐ : ๑๖๘) นักปรัชญาผู้มีชื่อเสียงของไทยท่านหนึ่งได้กล่าวถึงโลกทัศน์ว่า คือความเชื่ออันเป็นระบบ ในวิถีชีวิตของคนคนหนึ่ง เขาอาจพูด คิด ทำอะไรทำอะไรหลายอย่าง แต่เขาเป็นคนคงเส้นคงวา ความหลายหลากนี้จะเป็นเพียงภาพสะท้อนของทัศนะพื้นฐานอันเดียวกัน ทัศนะพื้นฐานนี้แหละคือโลกทัศน์ของคน ๆ นั้น ทุกคนมีโลกทัศน์ ไม่ว่าเจ้าตัวจะรู้หรือไม่ก็ตาม... โลกทัศน์นี้จะเป็นตัวกำหนดทิศทางของชีวิตแต่ละคน และเป็นตัวกำหนดทิศทางของสังคมมนุษย์ด้วย ชีวิตมนุษย์ก็เหมือนกัน ในการเดินทางของนาฬิกาชีวิต ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เปรียบได้กับเครื่องยนต์ แต่สิ่งที่กำหนดทิศทางคือโลกทัศน์ โลกทัศน์เป็นตัวชี้ทาง ความรู้เป็นแรงผลักดันให้เคลื่อนไป ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าไม่มีใครที่ไม่มีโลกทัศน์

ศูนย์ส่งเสริมภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒสงขลา (๒๕๒๑ : ๒) ได้สะกอดคำว่าโลกทัศน์หรือ worldview ในภาษาอังกฤษว่า "โลกทรรศน์" พร้อมทั้งให้นิยามตามรูปศัพท์ว่า หมายถึง ภาพที่แลเห็นหรือหยั่งเห็นสิ่งต่าง ๆ อันเกิดจากความรู้อันประกอบกันและวัฒนธรรมที่สืบทอดของแต่ละบุคคล หรือกลุ่มชนแต่ละกลุ่ม

ความหมายของคำว่า โลกทัศน์ จากบทความของ คัมบิลวา ที่ โจนส์ (W.T.Jones ๑๙๗๒ : ๑๓ : ๓๘ - ๔๒) อ้างถึงใน จูรี จุลละเกศ ๒๕๑๘ : ๕๓ - ๕๔) ได้กล่าวไว้ว่า มีผู้ใช้คำอื่น ๆ ซึ่งอยู่ในความหมายของ World View (โลกทัศน์) เช่น ฟิลลิปส์ (Phillips: ๑๙๖๕) ใช้คำว่า "Primitive Categories" ทอลแมน (Tolman: ๑๙๕๕) ใช้คำว่า "Cognitive maps" วิทเจนสไตน์ (Wittgenstein: ๑๙๕๓) ใช้ "Form of Life" แมคเบธ (Mac Beath: ๑๙๕๒) ใช้ "Experiment of Living" เพปเปอร์ (Pepper: ๑๙๕๒) ใช้ "World hypothesis" และ ไวท์เฮด (Whitehead : ๑๙๒๕)

ใจ Climate of opinion " ถึงแม้ว่าคำที่ใช้จะตลกกันไป แต่ความหมายหรือมโนภาพ (concept) ก็หมายถึงสิ่งเดียวกันนั่นเอง

ในที่นี้ คัมภิลว ที่ โจนส์ (W.T. Jones) ใค้นิยามคำ โลกทัศน์ว่า คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ (Belief) ส่วนตัวของมนุษย์ที่มีอยู่อย่างกว้างขวาง ตั้งแต่แรกเริ่มที่เกิด และเรียนรู้ความเป็นไปเกี่ยวกับชีวิตและโลก ความเชื่อนี้เปลี่ยนแปลง ซึ่งต่อไปจะเป็นส่วนประกอบส่วนหนึ่งของทัศนคติ (Attitude)

จอร์ จุลละเกศ (๒๕๑๔ : ๕๓ - ๕๔) ได้รวบรวมความหมายของโลทัศน์ในค่าน ความเชื่อต่อสิ่งต่าง ๆ ตามหลักการนับถือของลัทธิต่าง ๆ เป็น ๔ ประเภทด้วยกัน คือ

๑. Externalized World View เป็นความเชื่อเกี่ยวกับการเคารพบูชาพระเจ้า เชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างโลก สร้างสรรพสิ่งทั้งหลายรวมทั้งมนุษย์ด้วย ในบางลัทธิศาสนาที่มี พระเจ้าเพียงองค์เดียว บางลัทธิศาสนาก็มีมากกว่าหนึ่งองค์ขึ้นไป พระเจ้าแต่ละองค์มีความ ศักดิ์สิทธิ์และอำนาจเหนือมนุษย์ในค่านต่าง ๆ กัน

๒. Uniform World View คือความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายที่มีรูปแบบ ต่าง ๆ กัน เช่น ภูตผี ปีศาจ วิญญาณ การทรงเจ้าเข้าทรง ศาลเจ้า เป็นต้น รวมเรียกรูปแบบ ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นออกไปจากพระเจ้า ความเชื่อประเภทนี้ พบมากในกลุ่มชนที่ได้รับการศึกษา วิทยาการสมัยใหม่น้อย หรือแทบจะไม่ได้รับการศึกษาเลย

๓. Internalized World View เป็นทัศนะความเชื่อเกี่ยวกับจิตใจและการกระทำ ของตนเอง ปรากฏในศาสนาที่ไม่มีพระเจ้า เช่น ศาสนา โธ ศาสนาพุทธนิกายหินยาน ศาสนา ประเภทนี้ ปฏิเสธเรื่องพระเจ้าและภูตผีปีศาจ แต่จะยึดหลักการกระทำของมนุษย์เองเป็นสำคัญ

๔. Scientific World View คือความเชื่อในรูปแบบวิทยาศาสตร์ ที่ต้องการให้ พิสูจน์และทดลองให้เห็นจริงด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น

สำหรับโลกทัศน์ค่านความเชื่อแบบที่ ๒ หรือ Uniform World View นั้น มารยาท กิจสุวรรณ (บรรยาย) กล่าวว่า เป็นโลกทัศน์ของชนดั้งเดิม เรียกว่า โลกทัศน์แบบเอกรูป กล่าวคือ เป็นความเชื่อที่ว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้เป็นสิ่งธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติได้แล้วแต่ความเชื่อ ของบุคคล ไม่มีความแตกต่างใด ๆ ที่แท้จริงระหว่างร่างกายและจิต. มนุษย์และเทพยดา ความมีชีวิต

และความตาย ความมีตัวตนและความไม่มีตัวตน โลกของสิ่งธรรมชาติและสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ เป็นโลกเดียวกัน เราอาจพบสิ่งเหนือธรรมชาติได้ในวัฏจักรธรรมชาติ เช่น ก้อนหินหรือต้นไม้ อาจเป็นเทพยดาได้ในความคิดของชนระดับดั้งเดิมหรือมีอาจแสดงตัวให้ปรากฏเมื่อใดก็ได้ ส่วนโลกทัศน์แบบอัญรูปหรือ the Externalized World View นั้นบุคคลจะมีความเชื่อว่า สิ่งเหนือธรรมชาติ อยู่ภายนอกโลกแห่งประสบการณ์ (World of Experience) ของคนเรา เทพเจ้า สวรรค์ นรก อยู่นอกสถานที่ และกาลเวลา ของ โลกนี้

จากนิยามคำว่า โลกทัศน์ ดังกล่าวข้างต้นนั้น เราจะรู้สึกว่าเป็นคำนิยามที่ให้ ความหมายยังไม่ครอบคลุม และทั่วถึงนัก คือมักจะเน้นโลกทัศน์ต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ (Supernatural) เป็นสำคัญ

เรดฟิลด์ (Redfield อ้างถึงใน จูรี จุลละเกศ ๒๕๑๔ : ๓๖) ให้ความหมาย โลกทัศน์ไว้กว้างขวางขึ้น เขากล่าวว่าโลกทัศน์น่าจะหมายถึงลักษณะและทัศนคติของความต้องการ หรือข้อตกลงที่มีต่อบุคคลอื่น หรือสิ่งสมมติอื่น เช่น พระเจ้า ผีศาจ โดยเฉพาะสิ่งที่ไม่มีความตาย จะได้รับการยอมรับนับถืออย่างยิ่ง เช่น เกี่ยวพันกับปัญหาวิสุทธิ (๒๕๒๓ : ๑) ที่คิดว่า โลกทัศน์ คือ ทัศนคติหรือความคิดเห็นที่บุคคลมีต่อทั้งจักรวาล และมนุษย์ในสังคมที่เขาอาศัยอยู่ แสดงให้เห็นว่าเขา นึกคิดหรือรู้สึกอย่างไรต่อชีวิตที่อยู่ร่วมกันในสังคม

พจนานุกรมฉบับเวบสเตอร์ (๑๙๖๗ : ๒๐๓๗, ๒๑๐๘) อธิบายความหมายคำโลกทัศน์ ไว้ว่า คือ ความคิดความเชื่อทั้งหมดที่มนุษย์มีต่อปัญหาทั้งหมดของชีวิตมนุษย์ได้แก่ เข้าใจจักรวาล ความเชื่อต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความวุ่นวายสับสนหรือเป็นระเบียบ และปัญหาความดี ความชั่วที่มนุษย์ ต้องประสบอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน

ในรายงานการวิจัยเรื่องโลกทัศน์ของสุนทรภู่ (สมบัติ จันทรวงศ์ อ้างถึงใน วณิชานิติชิตกันทิมา ๒๕๑๗ : ๒๖๖) ได้สรุปความหมายของคำว่าโลกทัศน์ ไว้กว้างขวาง และครอบคลุม เนื้อความได้ทั้งหมด โดยกล่าวว่า โลกทัศน์ของบุคคลใด ก็หมายถึง ความคิดของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลนั้น ๆ ที่เป็นระบบอันว่าค้ำจุนจักรวาล หรือสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่มนุษย์มีความสัมพันธ์ค้ำจุน เพราะฉะนั้น โลกทัศน์ คือ ระบบรวมทั้งหมดของความคิด ความอ่าน ความเชื่อ ทัศนคติที่บุคคล หรือกลุ่มบุคคล ในสังคมหนึ่ง ๆ มีร่วมกัน อันเกี่ยวค้ำจุนปัญหาทั้งหมดของชีวิตมนุษย์ซึ่งอาจปรากฏอยู่ในภาษา นิยายปรัมปรา ความเชื่อ และพิธีกรรมทางศาสนา ศิลปะในรูปแบบต่าง ๆ ตลอดจนวรรณกรรมของสังคมนั้น ๆ

ความหมายของคำว่า โลกทัศน์ หรือ โลกทรรศน์ ดังกล่าวข้างต้น แม้จะแตกต่างกันในรายละเอียด แต่ความหมายโดยทั่ว ๆ ไปนั้น อาจสรุปพอสังเขปได้เป็นทำนองเดียวกันว่า หมายถึง ความเชื่ออันเป็นระบบ ทศนะพื้นฐานอันเป็นตัวการกำหนดอุดมการณ์ หลักการ และวิธีการดำเนินชีวิตต่าง ๆ ของมนุษย์ การศึกษาโลกทัศน์ตามแนวทางของนักมานุษยวิทยานั้น อาจจัดแบ่งอย่างกว้าง ๆ โดยอาศัย มนุษย์เป็นตัวกลาง สงโลกทัศน์หรือทศนะออกไปสู่สิ่งแวดล้อมภายนอกได้ ๓ ประเภท คือ

๑. โลกทัศน์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ (Man and Man)
๒. โลกทัศน์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ (Man and Nature)
๓. โลกทัศน์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ (Man and the

Supernatural)

อาศัยโลกทัศน์นี้เอง เราจึงได้ทราบความจริงว่ามนุษย์นั้นเป็นฉันใด มีความรู้สึกนึกคิดอย่างไร มองกันแง่ไหน เข้าใจและกระทำต่อกันอย่างไร ซึ่งเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตัวเอง และสิ่งที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมตนเอง พร้อมกันนั้น เรายังทราบความจริงต่อเนื่องกันอีกว่าทำไมและเพื่ออะไร มนุษย์เหล่านั้น ๆ จึงมีความรู้สึกอย่างนั้น คิดเช่นนั้น มองโลกและชีวิตในแง่ นั้น แสดงออกทางมโนกรรม จริกรรมและกายกรรมให้ปรากฏต่อโลกอย่างนั้น ๆ ปัญหาทำนองนี้ถือว่าเป็นประมวลเนื้อหาสาระของแนวการศึกษาโลกทัศน์ (สิทธิ์ บุตรอินทร์ ๒๕๒๓: ๑๑ - ๑๒)

นิทานพื้นบ้านสะท้อนให้เห็นโลกทัศน์อย่างไร

นิทานพื้นบ้าน เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่ได้รับการกลั่นกรองมาเป็นอย่างดี ผ่านกระแสนแห่งกาลเวลา ผ่านสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสภาพภูมิศาสตร์ สังคม ประเพณี ความคิด ความเชื่อ หรือค่านิยมของประชาคม มาสู่รูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น นิทานพื้นบ้านจึงเปรียบประดุจคัมภีร์ของนายให้เห็นเรื่องราวของชีวิตและจิตใจประชาชนสมัยก่อน ซึ่งจะหาไม่ได้มาจากหนังสือประวัติศาสตร์ แต่เราอาจหาได้จากความเชื่อ ดิถี และเรื่องความเป็นอยู่ของคนสมัยก่อน ซึ่งมีเล่าอยู่ในนิยาย นิทานเหล่านี้เอง เพราะผู้เล่าย่อมเอาเรื่องราวต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่ในสมัยตนเข้าไปแทรกปนเป็นยาคำอยู่ในเรื่องเหล่านั้นไม่มากนัก (พระยาอนุมานราชธน ๒๕๒๑: ๑๑๔)

นอกจากนี้ นิทานนิยายพื้นบ้านยังเปรียบเสมือนบันทึกความหลังของสังคมมนุษย์ บางครั้งก็เป็นประวัติศาสตร์ได้ รายละเอียดของ "บันทึกความหลัง" ในนิทานนิยายพื้นบ้านนั้น เปิดเผยให้คนปัจจุบันได้รู้จัก "สังคมวิทยา" ได้รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับพิธีกรรมซึ่งมีความสำคัญมากในชีวิตของคนโบราณ แม้เราจะไม่ทราบแน่นอนว่า นิทานนั้นเกิดขึ้นเมื่อใดแน่ กลุ่มเผ่าพันธุ์คนกลุ่มใดแต่งเรื่องนี้ไว้ เราก็คงจะเข้าใจว่า เหตุใดโลกของเราจึงเป็นอยู่ดังเช่นทุกวันนี้ ทำไมคนเราจึงต้องทำอะไรต่ออะไรดังเช่นที่กำลังทำอยู่ในทุกวันนี้ เรื่องราวที่คนรุ่นเก่าหยิบยื่นให้คนรุ่นใหม่ นั้น ปรากฏในนิทานโบราณพื้นบ้าน ดังนั้น นิทานพื้นบ้านจึงเป็นเครื่องเชื่อมโยงระหว่างคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ ให้มีความเข้าใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีวิถีชีวิตสัมพันธ์กัน มีข้อตกลงและเครื่องกำกับสังคมที่เชื่อมต่อกัน นิทานนิยายโบราณจึงเป็นสิ่งเสริมสร้างคุณค่าทางสังคม ทางนามธรรมมากกว่ารูปธรรม ลักษณะลึกลับเช่นความตาย วิญญาณ สวรรค์ นรก ตลอดจนความมหัศจรรย์ต่าง ๆ ที่กล่าวถึงในนิทานนิยายโบราณนั้น มีจุดมุ่งหมายร่วมในอันที่จะจูงใจและผลักดันให้คนปฏิบัติตนตามอุดมการณ์ของส่วนรวม" (สิทธิ นิธิภูวาล ในประทีป วาทิกทินกร บรรณาธิการ, ๒๕๒๔ : ๖๔ - ๗๑)

อาจกล่าวได้ว่า คุณค่าของวรรณกรรมพื้นเมืองประการสำคัญที่สุดคือ การบันทึกสภาพสังคม ความเป็นอยู่ ความรู้สึกนึกคิด อุดมการณ์ ความเชื่อ ตลอดจนประเพณีของสังคมที่เป็นเจ้าของวรรณกรรม (จารุวรรณ ธรรมวัตร ๒๕๒๑ : คำนำ) ซึ่งมีความรู้สึกนึกคิด อุดมการณ์ ความเชื่อต่าง ๆ เหล่านี้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือโลกทัศน์นั่นเอง

สิ่งหนึ่งซึ่งแสดงออกของสภาพสังคมก็คือ วรรณกรรมหรือวรรณคดี ... วรรณคดีนั้นเป็นผลผลิตของทางศิลปะ เป็นผลผลิตทางจิตสำนึกของสังคม เป็นการแสดงออกของชีวิตทัศน์หรือโลกทัศน์ของผู้ที่อยู่ในสังคมหนึ่ง ๆ (เสนีย์ เสาวพงศ์, ใน สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ ๒๕๒๓ : ๔)

ตรีศิลป์ บุญขจร (๒๕๒๓ : ๑๑) โลกถ่าวถึงโลกทัศน์หรือทัศนคติโลกถ่า

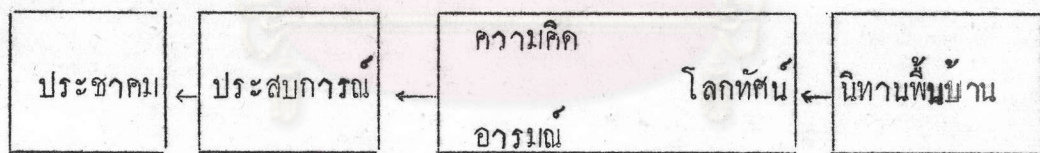
หมายถิ่ง

ความคืดเห็นของนักเขียนในส่วนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของคณกับโลก... ทั้งยังเป็นที่มาแห่งแรงบันดาลใจของนักเขียน อาจกล่าวได้ว่า โลกทัศน์เป็นตัวกำหนดโครงสร้างภายในของวรรณกรรม ทำให้นักเรียนเลือกเขียนเรื่องแต่ละประเภท ตลอดจนเลือกสร้างตัวละครและองค์ประกอบอื่น ๆ

อาจอธิบายค้ายแผนภูมิเพื่อให้เห็นขั้นตอน (Process) แจ่มชัดขึ้นดังนี้

"การศึกษาโลกทัศน์โดยทั่ว ๆ ไปนั้น ก็ค้ายจุดประสงค์ที่จะเข้าใจโลกทัศน์ของผู้เขียน ซึ่งจะเป็นแนวทางให้เข้าใจโครงสร้างระดับลึกและนำไปสู่การเข้าถึงวรรณกรรมได้ดียิ่งขึ้น" (เรื่องเดียวกัน) ในการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านซึ่งเป็นผลผลิตของคนธรรมดาทั่วไป อันจักถ่าเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศเช่นกัน เราอาจศึกษาโดยการวิเคราะห์จากรวมหรือนิทานพื้นบ้าน ย้อนกลับไปหาโลกทัศน์ที่แฝงเร้นอยู่เบื้องหลัง เพื่อเรียนรู้วิถีประชาทั้งในสังคมดั้งเดิมและสังคมปัจจุบัน

เช่น เราสามารถศึกษานิทานพื้นบ้านของชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอและชาวไทยพื้นราบในจังหวัดตาก เพื่อค้นหาโลกทัศน์ร่วมของประชาคมแต่ละกลุ่ม เพื่อประโยชน์ในการเปรียบเทียบ ไม่ว่าจะเป็นค่านิยม ปรัชญาชีวิตของสังคม จริยธรรมความเชื่อทั้งหลายได้ ทั้งนี้โดยอนุมานถ่า

วรรณกรรมนั้นไม่เพียงแต่จะสะท้อนภาพของสังคมที่เป็นรูปธรรม แต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงคตินิยม ความเชื่อ และปรัชญาของสังคมอีกค้าย ทั้งภาพนามธรรมเหล่านั้นเป็นมโนทัศน์ร่วมของสังคม จากพื้นฐานที่เชื่อวาแก่นของเรื่องในวรรณกรรมเหล่านั้น ถ่าขั้จากความรู้สึกนึกคิด ค่านิยม และความเชื่อของสังคมแล้ว วรรณกรรมชิ้นนั้นจะถูกต้องตามมโนนิยม และคงไม่อนุรักษถ่ามาจนถึงทุกวันนี้ (ชวรัช ปุณโณทก, บรรยาย)

ดังนั้นการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งย่อมทำให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจถึงพื้นฐานทางจิตใจของชนกลุ่มนั้น ซึ่งมีผลทำให้เกิดเป็นกระสวนของพฤติกรรมและกลายเป็นวิถีประชา (Way of Life) ไปในที่สุด เหตุที่เป็นดังนี้เพราะวรรณกรรมพื้นเมืองหรือวรรณคดีแบบฉบับก็ตามจะต้องมีส่วนสะท้อนวัฒนธรรมของหมู่ เพราะผู้เขียนหรือผู้ถ่ายทอด ผู้ให้สัมภาษณ์ ก็เป็นบุคคลหนึ่งที่อยู๋ภายใต้อิทธิพลของหมู่คณะหรือของกลุ่ม ได้รับการหล่อหลอมจากวัฒนธรรมเหล่านั้น (กิ่งแก้ว อัครดารา ๒๕๑๗ : ๒๘๘) และชาติโคมีวัฒนธรรม ชาตินั้นย่อมมีโลกทัศน์ (Weltanschauung) เป็นของตัวเองแฝงอยู่เบื้องหลังงานสร้างสรรค์วัฒนธรรมนั้น ๆ แม้โลกทัศน์ดังกล่าวอาจซ้ำซ้อนหรือคล้ายคลึงกันอยู่บ้างกับของชนชาติอื่นก็ตาม แต่ดูให้ละเอียด เราจะเห็นอะไรบางอย่างเป็นเอกลักษณ์แท้ ๆ ของใครของมัน (สิทธิ บุตรอินทร์ ๒๕๒๓ : ๘)

งานวิจัยที่ได้วิเคราะห์ให้ประจักษ์ชัดถึงข้อเท็จจริงที่ว่า นิทานพื้นบ้านหรือวรรณกรรมพื้นบ้านสามารถสะท้อนให้เห็นค่านิยม แนวคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ หรือในที่นี้จะใช้คำว่าโลกทัศน์ของประชาคมแต่ละกลุ่มในแต่ละท้องถิ่นนั้นได้กระทำกันอย่างค่อนข้างต่อเนื่องตลอดมา อาจยกให้เห็นเป็นตัวอย่างเพื่อสนับสนุนประเด็นที่ได้ตั้งไว้ (Topic Sentence) ดังนี้

เจน โชค เบค (Jane Choat Beck ๑๙๗๐ : ๘๓๕๒ อ้างถึงในประจักษ์ สายตสง ม.ป.ป. : ๗) ได้ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับผีของหมู่เกาะอังกฤษและไอร์แลนด์ ค่ายประสงค์จะวิเคราะห์หาค่าความเชื่อ เรื่องคนตายของคนในหมู่เกาะดังกล่าวด้วยข้อความเชื่อว่า การศึกษาวรรณกรรมพื้นเมืองจะช่วยให้เข้าใจบุคคล (มนุษย์) และวงสังคมในถิ่นที่มีวรรณกรรมนั้น ๆ

ผลการวิเคราะห์ปรากฏชัดว่าคนในหมู่เกาะนั้นส่วนใหญ่ซึ่งรวมทั้งคหที่มีการศึกษาแล้ว จะมีความเชื่อเรื่องผี และวิญญาณ

ชำนานู รอดเหตุภัย (๒๕๑๗) ได้ศึกษารวบรวมวรรณกรรมไทยคือ ผลการวิเคราะห์ แสดงให้เห็นว่านิทานไทยลือสะท้อนให้เห็นชนบชธรรม เนียบประเพณี วัฒนธรรมในค่านลักษณะของ ภาษา ชีวิตความเป็นอยู่ ความเชื่อ และการนับถือศาสนา

ส่วนการศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านผู้ไทย ค. เรณู จ. นครพนม (ศรีสุภา เอื้อนครินทร์ : ๒๕๒๐) นั้น ผลการวิเคราะห์ปรากฏว่า นิทานชาวผู้ไทยได้สะท้อนให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ของชาวผู้ไทยที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรกรรมเป็นหลัก ว่ามีค่านิยมในการนับถือศาสนาพุทธ ยกย่องอำนาจและคนมีเงิน เคารพผู้อาวุโส รักพวกพ้อง มีเมตตา รักอิสระสนุกสนาน ยกย่อง

ความดีและมีความเชื่อในเรื่องผีसाग เทวका อันแสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ด้วยกัน และโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาตินั่นเอง

ยุพดี จรรย์ยานนท์ (๒๕๒๒) ได้ศึกษานิทานชาวบ้าน ต.จอมพระ อ.จอมพระ จ.สุรินทร์ ผลการศึกษาวิเคราะห์ปรากฏว่า นิทานชาวบ้านได้แสดงให้เห็นสภาพชีวิตของสังคมเกษตรกรรม ค่านิยมทางสังคมที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากพุทธศาสนา และมีความเชื่อทางไสยศาสตร์ ในอดีต

จากรายงานผลการวิจัยทุนรัชดาภิเษกสมโภชปี ๒๕๒๓ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ของ จารุณี กองพลพรหม (๒๕๒๓) เรื่อง โลกทรรศน์วรรณกรรมพื้นบ้านหมู่บ้านชาวเขา ขอนแก่น ปรากฏผลการวิจัยว่า วรรณกรรมพื้นบ้านได้สะท้อนให้เห็นความเชื่อในผุญแห่งการ ทำดีชาวบ้านมีจิตใจศรัทธาในพุทธศาสนา มีความเชื่อในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของเจดีย์พระธาตุขามแก่น ซึ่งความเชื่อเหล่านี้กล่าวโดยสรุปก็คือโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาตินั่นเอง

จรรยาพร ธรรมวัตร (๒๕๒๓) ได้ทำการศึกษา โลกทัศน์ทางกรรมเมืองจากวรรณกรรมอีสาน โดยวิเคราะห์จากวรรณกรรมมุขปาฐะและวรรณกรรมลายลักษณ์ควบคู่กับการทราบ ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับการเมือง ว่าปัจจัยข้อใดมีอิทธิพลต่อกันมากที่สุด โลกทัศน์ทางการเมืองที่พบในวรรณกรรมอีสานมี ๒ ลักษณะคือ

๑. โลกทัศน์ที่แสดงออกตามอัธยาศัยของแต่ละบุคคลตามความรู้สึกลึกซึ้งที่เป็นอิสระ ของตน
๒. โลกทัศน์ที่แสดงออกตามที่ได้รับภาระชี้แนะจากสถาบันของรัฐ จากหน่วยงาน บางหน่วย และจากกลุ่มลัทธิหรืออุดมคติที่ตนสังกัดอยู่

ธวัช ปุณโณทก (๒๕๒๕ : ๒๓๔ - ๒๔๑) ได้ทำการวิเคราะห์โลกทัศน์จากวรรณกรรมอีสานโดยวิเคราะห์เปรียบเทียบควบคู่ไปกับวรรณกรรมของภาคกลาง จากประเด็นที่ตั้งขึ้น คือโลกทัศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ โลกทัศน์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ โลกทัศน์เกี่ยวกับการเมือง การปกครอง และโลกทัศน์เกี่ยวกับโลกและจักรวาล ผลจากการศึกษา สรุปได้ว่า วรรณกรรมนิทานอีสานโดยทั่วไปมีลักษณะคล้ายคลึงกับวรรณกรรมประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ ของภาคกลาง แต่มีส่วนปลีกย่อยต่างกันไปตามความเชื่อของสังคม และคตินิยม ซึ่งอิทธิพลของความเชื่อและคตินิยมตลอดจนจารีตประเพณีเหล่านี้เป็นสิ่งที่ทำให้โลกทัศน์ของวรรณกรรมอีสานมี ลักษณะ เฉพาะตัว

อุทัย วรสุวรรณรักษ์ (๒๕๒๖) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง อิทธิพลของนิทานพื้นบ้าน ที่มีต่อการเรียนการสอนวิชาภาษาไทยของชาวไทยภูเขาเผ่าเย้า สรุปผลการวิเคราะห์ได้ว่า นิทานพื้นบ้านสะท้อนให้เห็นการดำเนินชีวิตของชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าที่มีความเชื่อเรื่องผี ผีเสื้อ เทวดา ความฝัน สิ่งแวดล้อม บุคคลและการเสียชีวิต อีกทั้งแสดงให้เห็นถึงค่านิยมเชิงวัตถุสถานภาพทางสังคมที่ชี้ชัดว่า ผู้ชายเป็นผู้ที่มีฐานะทางสังคมสูงกว่าผู้หญิง และผู้หญิงทำงานหนักที่สุด นอกจากนี้ นิทานพื้นบ้านยังสะท้อนให้เห็นจริยธรรมในเรื่องความซื่อสัตย์ ความเมตตาการุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน และความกตัญญูแก่เวทีก การไม่ละเมิดศีลธรรมเป็นต้น

สิทธิ บุตรอินทร์ (๒๕๒๓ : ๑๓ - ๑๔) ได้ทำการวิจัย โลกทัศน์ชาวไทยลานนา จากวรรณกรรมลายลักษณ์ และไต่ถามไว้ในความตอนหนึ่งว่า "โลกทัศน์ที่เป็นแก่นแท้เท่าที่ชาวลานนามีอยู่เป็นสาระที่จริง ๆ นั้น ได้รับอิทธิพลอย่างใหญ่หลวง ลึกซึ้ง เหนียวแน่น และชัดเจน จากพุทธปรัชญา งานสร้างสรรค์วัฒนธรรมยุคต่าง ๆ ตลอดจนการแสดงออกเป็นกิจกรรมชีวิตส่วนตัว และสังคมในลักษณะต่าง ๆ ของชาวลานนานั้น ไต่บังชัดและยืนยันความจริงข้อนี้จากวรรณกรรมจารลงในใบลาน บันทึกไว้ในสมุดข่อยสมุดคำ จารึกไว้ในศิลาและแกะสลักไม้ต่าง ๆ ชาวลานนาได้เลือกสรรและยึดเอาพุทธปรัชญาเป็นแม่พิมพ์ในการหล่อหลอมและสร้างสรรค์โลกทัศน์ของตนขึ้นมา ทั้งนี้ ย่อมอาศัยแนวคิดและลัทธิเชื่อดั้งเดิมอื่นเป็นเพียงปัจจัยเสริมเท่านั้น

โลกทัศน์ดังกล่าวนี้ได้แทรกอยู่ และทำหน้าที่เป็นตัวการให้เกิดงานด้านต่าง ๆ ของชีวิตเป็นต้นว่า งานด้านศาสนาและความเชื่อ ภาษาและวรรณกรรม ซึ่งแน่นอนโลกทัศน์ (Weltanschauung) อันหลากหลายของมวลมนุษยย่อมแฝงเร้นอยู่ในเนื้อหาของนิทานพื้นบ้านด้วยและไม่น้อยเลยเทียว

ความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยภูเขาเผ่าเย้าเราและชาวไทยพื้นราบจากนิทานพื้นบ้าน

ความทั่วไป

ไม่มีคนไหนชาติไหนที่จะอยู่โดดเดี่ยวได้ในโลก แม้ชาติที่เราว่าป่าเถื่อนที่สุดแล้ว ก็ยังต้องมีความเกี่ยวข้องกับคนนอกกลุ่ม หรือคนต่างชาติ อันอาจจะได้เกิดได้เพราะการสงคราม การค้าขาย ฯลฯ จนถึงขั้นมีคนอีก เชื้อชาติหนึ่งไปอาศัยอยู่ในอีกชาติหนึ่ง และคนอีกชาติหนึ่งก็ไปอาศัยอยู่ในชาตินั้น กลับกันไป (กระแสร่วม มาลาการณ ๒๕๑๖ : ๒๓)

การมุ่งแสวงหาอาหารประกอบด้วยสถานการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในประเทศที่มีเขตติดต่อกับภูมิภาคทางเหนือของไทย คือ พม่า เขมร เวียดนาม และลาว ทำให้ชนเชื้อชาติต่าง ๆ ซึ่งเคยอาศัยอยู่บริเวณรอบนอกติดชายแดน ซึ่งเรารู้จักและเรียกรวม ๆ กันว่า ชาวเขา หรือชาวไทยภูเขา พวกนี้อพยพหลบภัยเข้ามาในประเทศ เพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกขณะ ภูเขาและป่าไม้ที่รกชัฏได้ถูกแผ้วถางทำลายกลายเป็นที่ทำกินและที่อยู่อาศัยของชาวไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ พรอม ๆ กับการขยายตัวอย่างรวดเร็วของประชากรพื้นราบในภาคเหนือและภาคอื่น ๆ ของประเทศ ทำให้เกิดปัญหาเรื่องขาดแคลนที่ทำกิน ชาวพื้นราบต้องขยายที่ทำกินออกไปบริเวณเชิงเขาและภูเขา การปะทะสังสรรค์ (Interaction) ระหว่างชาวไทยภูเขา และชาวพื้นราบจึงเป็นเหตุปกติของมนุษย์วิสัยที่ต้องดำเนินไปตามครรลองหรือวิถีประชา (Way of Life) ของทั้งสองฝ่าย

จากการที่ขอบตักหลักแหล่งอย่างโคกเคี้ยว ลำพอง บริเวณป่าเขาอันห่างไกลจากแหล่งชุมนุมชนนี้เอง ชาวไทยภูเขาจึงกลายเป็น "กันชน" ระหว่างจังหวัดต่าง ๆ ในพื้นราบ และบางครั้งต้องกลายเป็นพันธมิตรชั่วคราวในการสงคราม หรือการเข้าควบคุมการค้าตามนโยบายทางการเมืองระหว่างเมืองในพื้นที่ราบ นครสวรรค์ใหม่จึงได้เปิดสายการค้าซึ่งมีมาแต่เดิมซึ่งข้ามภาคเหนือของประเทศไทย ไปสู่ประเทศพม่า จีน และลาว ชาวเขาจึงได้มีบทบาทอันสำคัญในการค้านี้ ในฐานะเป็นผู้ซื้อ ผู้ส่งสินค้าพิเศษที่ไม่อาจหาได้ในพื้นราบ และเป็นพ่อค้าต่างเมื่อได้เริ่มพัฒนาทางเศรษฐกิจขึ้นในพื้นที่แถบนี้ เริ่มแรกในรูปของการทำไม้ ชาวเขาจึงเป็นแหล่งแรงงานอันสำคัญในเขตป่าที่คนอาศัยอยู่ ชาวไทย ภูเขามีส่วนร่วมเป็นลูกจ้างแรงงาน และค้าขายพืชเงินสด อย่างน้อยที่สุดก็เริ่มทำมาก่อนหรือพรอม ๆ กับชาวพื้นราบ (ปีเตอร์ กุนสตัดค์เตอร์ ในสุเทพ สุนทรเกสัช, บรรณาธิการ ๒๕๑๓ : ๑๒๕)

ความสัมพันธ์ทางค่านิยมเชื้อชาติระหว่างชาวเขาเผ่าต่าง ๆ กับชาวไทยพื้นราบนั้น แม้จะเป็นความจริงที่ว่า ต่างก็มีเชื้อสายมองโกลด้วยกัน แต่จุดกำเนิดร่วมกันของชาวไทยภูเขา คงจะห่างกับชาวไทยพื้นราบเป็นเวลานานนับพัน ๆ ปี ก่อนประวัติศาสตร์ ความแตกต่างทางค่านิยม วัฒนธรรม ของชาวไทยภูเขา กับชาวไทยพื้นราบจึงมีมาก (สุเทพ สุนทรเกสัช ใน สุเทพ สุนทรเกสัช ๒๕๑๓ : xxxvi)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าลักษณะแตกต่างทางวัฒนธรรมของชาวเขาอาจเห็นได้อย่างชัดเจน เมื่อครั้งแรก แต่การศึกษาอย่างใกล้ชิดทำลายความึกที่เคยหลงผิดเกี่ยวกับเรื่อง ความมั่นคง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และการแยกตัวออกจากชาวพื้นราบชีวิตของชนชาวเขา ผูกพันกับชาวพื้นราบอย่างเป็นระบบแบบแผน โดยทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ ประชากร และทางนิเวศน์วิทยา เช่น เกี่ยวกับระบบการปกครองซึ่งเป็นทางราชการ (ปีเตอร์ กุนสตัดเตอร์ เรื่องเดียวกัน , ๑๒๒)

ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยภูเขาและชาวไทยพื้นราบนั้น พบว่าชน ๒ กลุ่มนี้ได้เคยมีและยังมีการสังสรรค์กันอย่างใกล้ชิด เช่น ในหมู่ชาวพื้นราบ ได้มีการยอมรับ ชาวภูเขา (โดยเฉพาะชาวลัวะ) ว่าเป็นที่มาของผีของตน เช่นกันดังตัวอย่าง เรื่องที่มาของผีเผ่า เชียงใหม่ เช่นเดียวกัน ชาวเขาก็คือว่าชาวพื้นราบ เป็นแหล่งที่ตนได้รับความรู้ในเรื่องผีตนหนึ่ง ตนใด (เรื่องเดียวกัน, ๑๓๕) ส่วนชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอที่ผู้วิจัยทำการศึกษายู่นั้น พบว่า บทสวด คาถาค่าง ๆ ที่ใช้ "โองการ" ในพิธีกรรมทางศาสนานั้น ได้รับแบบอย่างมาจากชาวพื้นราบ ในจังหวัดเชียงราย แต่ครั้งบรรพบุรุษโยกย้ายเข้ามาใหม่ ๆ (สัมภานันท์) นอกจากนี้ผี ที่ชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอบ้านห้วยปลาหลด และหมู่บ้านอื่น ๆ นับถือ เช่น ผีพะวอนนั้นก็คือ เจ้าพ่อพะวอนผู้ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวพื้นราบในจังหวัดตาก และจังหวัดใกล้เคียง เลื่อมใสบูชาอยู่ก่อน แล้วนั่นเอง

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างชาวพื้นราบและชาวภูเขาในแง่ประวัติศาสตร์นั้นแน่นอน ชาวเขามักจะมีความเกี่ยวข้องกับชาวพื้นราบเสมอ เขตแดนในทางชาติพันธุ์ระหว่างชาวเขา และชาวพื้นราบ ระบบทางสังคมยังไม่เคยกำหนดไว้อย่างชัดเจน หรือว่าผ่านกันไม่ได้ (เรื่องเดียวกัน, ๑๒๓)

ความจากนิทานพื้นบ้าน

นอกจากหลักฐานที่แสดงถึงความสัมพันธ์กันต่าง ๆ ระหว่างชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอ รวมทั้งเผ่าอื่น ๆ กับชาวไทยพื้นราบดังกล่าวข้างต้นแล้ว นิทานพื้นบ้านยังเป็นหลักฐานที่สำคัญ อีกแง่มุมหนึ่ง ซึ่งสามารถชี้ชวนหรือสะท้อนให้เห็นว่า ชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอ และชาวไทยพื้นราบได้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาเป็นเวลาช้านานแล้ว

ข้อมูลที่จะนำมาวิเคราะห์สนับสนุนความเบื้องต้นนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมจากชาวไทยพื้นราบบ้านปากห้วยแมทอ และชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอบ้านห้วยปลาหลดเหนือ โดยถือเป็นการศึกษาเฉพาะกรณี (Case Study)

ในส่วนนิทานพื้นบ้านของชาวไทยพื้นราบนั้น ไม่ปรากฏเรื่องราวที่สื่อสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อชาวไทยภูเขาแต่อย่างใด อย่างไรก็ตามการที่จะอนุมานว่า "ชาวบ้าน" สองกลุ่มนี้ไม่เคยมีการคบค้าสมาคมซึ่งกันและกันคงจะเป็นการอนุมานที่ไม่ถูกต้อง ักว่ปรากฏว่ามีนิทานพื้นบ้านของชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอจำนวนหลายเรื่อง ที่สามารถแสดงให้เห็นข้อเท็จจริงว่า ประชาคม ๒ กลุ่มนี้ได้มีการ "ปะทะสังสรรค์" (Interaction) กัน เสมอมา

เรื่องที่ผู้วิจัยจะยกขึ้นมาแนะนำและอภิปรายความสำคัญพอเป็นสังเขปได้แก่นิทานเรื่องที่ ๓, ๑๘, ๓๗, ๔๒, ๔๔, ๔๖ และ ๔๘ เป็นต้น

นิทานเรื่องที่ ๓๗ นั้น เป็นเรื่องตลกขบขันที่เล่าว่าลอบชอปฏิบัติที่เคร่งครัด และสิ่งห้ามหวงประการหนึ่งของชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอ นั่นก็คือ การไม่ละเมิดประเวณี ซึ่ง เป็นข้อห้าม (tabus) ที่ชาวไทยภูเขาเหล่านี้ถือปฏิบัติกันอย่างเข้มงวดเสมอมา

โครงสร้างของเรื่อง ได้กล่าวถึงไอ้ชายหนุ่มมูเซอเจ้าปัญญา ได้ใช้เล่ห์กระเท่ห์ต่าง ๆ นานา หลอกหลวง บรรพคาสตรีชาวมูเซอ ขณะที่สามีไปสงคราม เมื่อสามีของสตรีเหล่านี้กลับมา ไอ้ชายจึงถูกตามล่าตัว เกือบเอาชีวิตไม่รอดอยู่หลายครั้งหลายครา และในคราวหนึ่ง ไอ้ชายได้หลบหนีออกจากหมู่บ้านมายังบริเวณที่นาซึ่งมีคนไถนาอยู่ ไอ้ชายจึงขอแลกเปลี่ยนเสื้อผ้ากับคนไถนาเพื่ออำพรางตัว จากนั้นจึงหลบหนีต่อไป เหตุการณ์จนเจียน ไอ้ชายจะถูกจับตัวไค้อยู่หลายครั้ง แต่ในที่สุดก็สามารถใช้ความเป็นคน "เจ้าปัญญา" เอาตัวรอดไปได้ทุกครั้ง

เนื้อเรื่องในนิทานที่กล่าวถึงความพยายามในการหลบหนีเพื่อเอาชีวิตรอดของไอ้ชายโดยการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้ากับคนไถนา เพื่อตบตาชาวบ้านนั้น นับว่าเป็นเหตุการณ์ตอนหนึ่ง ที่สามารถแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่าง "ไอ้ชาย" กับ "คนไถนา" ซึ่ง "คนไถนา" ในที่นี้ น่าจะไค้แก่ชาวพื้นราบที่ซาดเคลื่อนที่ทำงาน ต้องออกมาแผ้วถางป่าทำมาหาเลี้ยงชีพบริเวณเชิงเขาใกล้เขตแดนหมู่บ้านชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอ หรือชาวพื้นราบซึ่งอยู่ในหมู่บ้านทางไกล

ที่ชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซออพยพมาอาศัยอยู่ในละแวกข้างเคียงนั่นเอง ทั้งนี้ อนุমানได้จาก การที่ชาวไทยภูเขานิยมปลูกข้าวไร่ ซึ่งไม่จำเป็นต้องอาศัยการไถนา และจากเครื่องแต่งกาย ที่ชาวไทยภูเขาและชาวพื้นราบต่างก็มีเป็นเอกลักษณ์ของตนโดยเฉพาะ

การแลกเปลี่ยนเสื้อผ้ากันระหว่าง "ไอ้ชาย" กับ "คนไถนา" นั้น อาจกล่าวได้ ว่า ยังเป็นความสัมพันธ์ในระดับผิวเผิน ทำนองคนท้องถิ่นใกล้เคียงกัน เคยเห็นหน้าค่าตากัน และบางครั้งอาจมีความจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกันบ้าง หากเมื่อนานวันไปความสัมพันธ์เหล่านี้ ก็ได้พัฒนาไปสู่ระดับที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น แม้ว่าทัศนคติที่ตามมาจะเป็นไปในด้านบวกหรือด้านลบก็ตาม

นิทานชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอเรื่องที่ ๒๒ (ลูกเขยโง่), ๒๔ (อะเหะ), ๒๖ (คอปอก) และ ๑๙ (ผีคนตาย) เป็นตัวอย่างที่ผู้วิจัยจะยกขึ้นมากล่าวสนับสนุนชี้ชวนให้เห็นภาพความสัมพันธ์ ระหว่างชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอ และชาวไทยพื้นราบในระดับที่มีความลึกซึ้ง แนบแน่นยิ่งขึ้น

▶ นิทานเรื่องที่ ๒๒ เป็นนิทานทรรษาแบบไม่หยาบโลนที่ล้อเลียนอย่างขบขันต่อพฤติกรรม ของลูกเขยผู้ไร้ความสามารถเยี่ยงชายชาติราชามูเซอทั้งหลายพืงมี และชาวไทยพื้นราบที่คน เคยคบค้าสมาคมด้วย โดยมีการผูกโยงให้ประเด็นการล้อเลียนของทั้งสองกลุ่มนี้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องกัน เริ่มด้วยการที่ลูกเขยโง่เข้าไปติดสัตว์ แต่ด้วยความไม่ประสีประสากรบกับ ความตงฉิน จึงตกได้พระธิดามาแทนสัตว์ ฝ่ายพ่อตากลัวความแตก ด้วยปรากฏว่า "คนไทย" มา บ้านพอดี จึงเอาเลื่อมมาปิดไว้และบอกคนกลุ่มนั้นว่าคินนี้ค้างไม่ได้ และอย่ายุ่งกับของกอนั้นนะ เป็นของคิมี่ลา ฝ่าย "คนไทย" คิดว่าเป็นเงิน ยามเช้าตรู่จึงพากันแบกเลื่อมมานั้นหนีไป ท้ามกลางความโล่งอกของพ่อตาและลูกเขยโง่

อาจกล่าวได้ว่า แม้นิทานเรื่องนี้จะมีรูปแบบเป็นนิทานมุขตลก (Jest) แต่ สิ่งที่แฝงเร้นอยู่ ก็สามารถชี้แนะให้เห็นทัศนะ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างประชาคม ๒ กลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทัศนะที่ชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอมีต่อชาวไทยพื้นราบได้เป็นอย่างดี

จากการรู้จักกัน ในเรื่องที่ ๓, ๓๗ และ ๔๔ ที่กลายมาเป็นความคุ้นเคยถึงขั้น สามารถอาศัยค้างคืน เข้านอกออกในบริเวณหมู่บ้านชาวไทยภูเขาได้บ่อย ๆ หรือแม้แต่การไป พักอาศัยในหมู่บ้านชาวไทยพื้นราบในนิทานเรื่องที่ ๑๙, ๒๒, ๒๔, และ ๒๖ นั้น แสดงให้เห็นถึง ความสัมพันธ์ในระดับหนึ่ง ซึ่งมากพอที่จะทำให้ชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอเข้าใจถึงอุปนิสัยใจคอ ของชาวไทยพื้นราบที่พวกตนติดต่อกองแะด้วย ได้มากพอสมควร อาจกล่าวได้ว่าโลกทัศน์ หรือ

ทัศนคติของชาวไทยภูเขาที่มีต่อชาวไทยพื้นราบในเรื่องลูกเขยโง่ (๔๒) นี้ โนมหนักไปในทางลบ เช่น ชาวพื้นราบเป็นพวกที่ละโมภ เห็นแก่ได้ เป็นต้น และควยความเข้าใจนี้ "พ่อตา" จึงสามารถไขกลอุบายคืน ๆ หลอกหลวง "คนไทย" ที่มาพักค้างคืนควย ได้สำเร็จราวรื่นโดยตนไม่ต้องยกศัพพะไปทิ้งให้เหนื่อยยาก

อย่างไรก็ตามทัศนคติ หรือโลกทัศน์ของชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอที่มีต่อชาวไทยพื้นราบนั้น มิใช่จะเป็นแง่ลบเสมอไป นิทานเรื่อง คอพอก (๔๔) อ๊ะ แทะ (๔๖) ผีคนตาย (๑๕) และคนเกิดมาจากไหน (๔๘) ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงถ้อยทีถ้อยอาศัยกันระหว่างประชาคม ๒ กลุ่มนี้ได้เป็นอย่างดี ในเรื่องคนเกิดมาจากไหนชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอถือว่าชาวไทยพื้นราบและพวกตนก็คือพี่น้องกัน เกิดมาจากน้ำเต้าของพระเจ้าองค์เดียวกัน "ผู้เข่าเล่าว่าจะอัน พ่อแม่คนเดียวกันนะ บ่ใช่คนอื่นละ คนไทยก็เป็นคนพี่น้องกัน เสียกัน" (จะกอ, สัมภาษณ์)

นอกจากนิทานพื้นบ้านเหล่านี้จะแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอ กับชาวไทยพื้นราบที่เป็นชาวราแอสแล้ว ในนิทานเรื่องลูกเขยโง่ยังได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยภูเขา กับชาวไทยพื้นราบที่ครองเพศบรรพชิต และออกธุดงค์ไปตามป่าเขาอีกด้วย

เรื่องที่ยกมานี้แม้จะเป็นส่วนน้อย แต่เหตุการณ์ในเรื่องก็สามารถชี้ให้เห็นภาพความสัมพันธ์ระหว่างประชาคม ๒ กลุ่มนี้ได้อย่างชัดเจน จากประสบการณ์ที่ผ่านมาในชีวิต และจากการออกเก็บข้อมูลภาคสนามอย่างจริงจัง เป็นระยะเวลาพอสมควรผู้วิจัยพบว่า ปัจจุบันนี้ชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอได้เปิดอาณาจักรน้อย ๆ ของตนเองมาสู่โลกกว้างภายนอกมากขึ้น มีการเข้ามาติดต่อค้าขาย ทั้งเครื่องมือเครื่องใช้ สาธารณูปโภคต่าง ๆ ในตลาด มีการพึ่งพากิจการค้าต่าง ๆ ของรัฐ เช่น การศึกษา การศาสนา การสาธารณสุข การเศรษฐกิจ ตลอดจนเทคโนโลยีใหม่ ๆ มากขึ้น ขณะเดียวกันนอกจากหน่วยราชการต่าง ๆ แล้ว ชาวไทยพื้นราบที่ย้ายถิ่นก็ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับชาวไทยภูเขาเหล่านั้น มากขึ้นไม่ว่าจะเป็นการเข้ามาติดต่อรับซื้อสินค้าต่าง ๆ ภายในหมู่บ้านหรือการเข้าไปตั้งหลักแหล่งค้าขายภายในหมู่บ้านชาวไทยภูเขาอย่างถาวร

การจำแนกนิทานพื้นบ้าน

นิทานพื้นบ้านหรือนิทานชาวบ้านเป็นเรื่องเก่าแก่วงกาดมานานมาแล้ว เล่าต่อ ๆ สืบกันมาจนถึงปัจจุบัน และบางเรื่องก็แผ่กว้างขวางไปทั่วโลก เมื่อตกไปยังท้องถิ่นแถบใดก็มักปรับเนื้อเรื่องเข้ากับสิ่งแวดล้อมของแถบนั้น เพราะฉะนั้นแม้ว่าจุดคอนของเนื้อเรื่องจะเป็นอย่างเดียวกัน แต่จะมีลักษณะของผู้คน และสิ่งแวดล้อมที่นิทานนั้นตกไปถึง เจือปนประสมประสานอยู่ด้วย จึงมีความแตกต่างกันไปบ้าง ในรายละเอียด (กุหลาบ มีลลิกะมาส ม.ป.ป. : ๑๐๐) และด้วยเหตุที่นิทานมีอยู่มาก จึงยากแก่การจัดกลุ่ม แม้กระนั้นนักปราชญ์ทางนิทานพื้นบ้านก็พยายามจำแนกให้เป็นหมวดหมู่เพื่อสะดวกแก่การศึกษา และเป็นการจัดการศึกษานิทานพื้นบ้านให้มีระบบ และหลักวิชาเหมาะสมกับฐานะที่เป็นวิชาการสาขาสำคัญของคติชนวิทยาอีกด้วย

การจำแนกนิทานพื้นบ้านได้มีผู้กระทำไว้หลายวิธีด้วยกัน

คไวท์ แอล เบอร์ตัน (Dwight L. Burton ๑๙๒๔ : ๑๐๕-๑๐๖)

อ้างถึงในลิตธา พินิจภูวดล, ประทีป วาทิกทินกร, บรรณาธิการ ๒๕๒๔ : ๖๕-๖๘)

ได้แบ่งนิทานพื้นบ้านหรือลิตธา พินิจภูวดล ใจคำว่า "นิทานนิยาย" ออกเป็น ๖ ประเภท ดังนี้

๑. เทพนิยาย (Myth) เป็นรูปแบบของบันเทิงคดี (Fiction)

ที่เก่าแก่ที่สุดจนไม่ทราบว่าเกิดที่ไหน เมื่อใด เป็นเรื่องที่ยนิยมาแล้วสืบต่อกันมาแต่โบราณ

เนื้อเรื่องกล่าวถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับความเชื่อ อิทธิปาฏิหาริย์ อำนาจลึกลับ

สิ่งที่ไม่มีความจริง อำนาจธรรมชาติ อำนาจเทพเจ้า อำนาจวิระบุรุษ นิทานประเภท

เทพนิยายมุ่งเร้าอารมณ์มากกว่าจะเสนอข้อเท็จจริงหรือความสมเหตุสมผล มีผู้จัดเรื่อง

เล่าประเภทตำนานไว้ในประเภทเทพนิยายด้วย เพราะตำนานมักกล่าวถึงการสร้างบ้าน

สร้างเมือง โดยเทพเจ้า เช่น ตำนานนครวัต ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ฯลฯ

นิทานโบราณของไทยจำนวนมากมีต้นกำเนิดมาจากนิทานอินเดียโบราณ เรียกอีกอย่างหนึ่ง

คือ นิทานปรัมปรา

๒. นิทานพื้นบ้าน (Folktale) เป็นรูปแบบวรรณกรรมบันเทิงคดีเก่าแก่ที่สุดรองจากเทพนิยาย ลักษณะโดยทั่วไปของนิทานพื้นบ้านหรือนิทานท้องถิ่นนั้นประกอบด้วยบทเพลง คติพจน์ คำคม สุภาษิต ที่คนโบราณคิดขึ้นมาจากสภาวะของชีวิตในสังคมสมัยนั้น เรื่องราวที่นำมาแต่งอาจจริงบ้าง ประดิษฐ์ขึ้นเองบ้าง นิทานที่ประดิษฐ์ขึ้นจากจินตนาการจึงเป็นแบบเดียวกับเทพนิยายดังกล่าวแล้ว ส่วนนิทานพื้นบ้านที่เขียนจากเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริงก็เป็นแบบเดียวกับนิทานบุคคล (Legends) ซึ่งได้แก่เรื่อง พระลอ ขุนช้างขุนแผน ขุนเรือง เป็นต้น

๓. นิทานบุคคล (Legend) เป็นนิทานที่มีลักษณะผสมผสานระหว่างเทพนิยายกับนิทานพื้นบ้าน ลักษณะทั่วไปนั้นเน้นความเป็นบุคคลหรือความเป็นมนุษย์ซึ่งต้องเกิดแก่ เจ็บ ตาย ส่วนเทพนิยายนั้นเทพเป็นอมตะไม่ตาย ดังนั้น นิทานบุคคลหรือนิทานมนุษย์จึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับสภาวะของสังคมคนโบราณที่เคารพนับถือคนที่มีบุญ กล่าวหาญ ชื่อสัตย์สุจริต มีคุณธรรม เช่น กษัตริย์อาเชอร์กับขั้ววินโตะกลม โรบินฮูด ริฟ แวน วิงเกิด ชาวบ้านบางระจัน พระยาพิชัยดาบหัก ท้าวเทพกษัตริย์ท้าวศรีสุนทร เป็นต้น

๔. นิทานมหากาพย์ (Epic) เป็นเรื่องราวนิทานที่นำมาแต่งในรูปบทประพันธ์ประเภทมหากาพย์ หรือร้อยกรองขนาดยืดยาว ประกอบด้วยหลายบทหลายตอน เรื่องที่แต่งอาจมาจากเทพนิยาย นิทานพื้นบ้าน หรือนิทานบุคคลก็ได้ เช่น มหากาพย์ เรื่อง อีเลียด โอคิสซี รามายณะ มหาภารตะ

๕. นิทานสัตว์ (Fables) เป็นเรื่องสั้น ๆ ที่แสดงให้เห็นความจริงบางประการในสังคมมนุษย์ แต่แต่งให้ตัวละครเป็นสัตว์ สอดแทรกคติชีวิตลงในพฤติกรรมของสัตว์ บางทีก็โน้มนำทางยั่วล้อ วิจารณ์ เยาะเย้ย นิทานสัตว์มีทั้งสั้นและยาว แต่งเป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง เช่น นิทานสัตว์บางเรื่องจากชาตก จากปัญญาตันตระจากทิโตนประเทศ และ ฟาร์มสัตว์ ของออร์เวล (George Orwell's Animal Farm) เป็นต้น

๖. เรื่องเล่า (Tales) คือเรื่องอะไรก็ได้ที่เล่าสู่กันฟัง ส่วนมากมีลักษณะรวบรัด อาจมีสาระหรือไม่ก็ได้ แต่วิธีเล่าต้องแปลก มีจุดมุ่งหมายเล่าแต่เรื่องราวที่เกิดขึ้นโดยไม่ต้องเน้นพัฒนาการของตัวละคร และไม่ต้องเชื่อมโยงเหตุการณ์ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ปล่อยให้เหตุการณ์เป็นอิสระจากกัน นิทานไทยนั้นมีมาก เช่น เรื่องชาตก และเรื่องเล่าตาม

พื้นบ้านมี นางสิบสอง จำปาลีต้น ขุนนางอ้ว ผาแดงนางไอ่ ไกรทอง เป็นต้น

สติช. ทอมป์สัน (Sthith Thompson ๑๙๔๖:๙๖) ได้กล่าวถึงวิธีจัดจำแนกนิทานพื้นบ้านไว้ว่ามีระเบียบวิธีที่มาก โดยได้แบ่งออกเป็น ๔ วิธีดังนี้ -

- ๑. การจำแนกนิทานตามเขตพื้นที่ (Area)
- ๒. การจำแนกนิทานตามอนุภาค (Motif)
- ๓. การจำแนกนิทานตามแบบเรื่องของนิทาน (Type)
- ๔. การจำแนกนิทานตามรูปแบบของนิทาน (Form)

การจำแนกนิทาน ๔ แบบดังกล่าวข้างต้นนั้น มีรายละเอียดของวิธีการ และมีประโยชน์ต่อการศึกษาแตกต่างกัน แต่เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยประสงค์ที่จะศึกษารวบรวมนิทานพื้นบ้านโดยอาศัยเกณฑ์การจำแนกตามรูปแบบของนิทาน (Form) ด้วยมีความเห็นว่านิทานที่แพร่กระจายไปสู่ถิ่นอื่นนั้น มักจะถูกปรับเนื้อเรื่องให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ของแต่ละท้องถิ่น จนองค์ประกอบอื่นๆ เช่น อนุภาค (Motif) ของเรื่อง อาจถูกเปลี่ยนแปลงโดยการตัด ค่อ หรือเพิ่มได้ แต่รูปแบบของนิทาน เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ค่อนข้างยาก กว่าสิ่งอื่นในที่นี้จึงจะกล่าวเจาะลึกเฉพาะ การจำแนกนิทานพื้นบ้านตามรูปแบบเท่านั้น

การจำแนกนิทานพื้นบ้านวิธีนี้ทำได้โดย รวบรวมนิทานพื้นบ้านที่ได้จากการออกเก็บข้อมูลสนาม (Field Work) มาจัดจำแนกออกเป็นกลุ่มเป็นพวก โดยอาศัยรูปแบบที่ต่างกัน เป็น เครื่องบ่งชี้ รูปแบบของนิทานแต่ละชนิดนั้น ผู้วิจัยอิงอาศัยจากเกณฑ์การจำแนกของ กิ่งแก้ว อัครดากรและกุหลาบ มัลลิกะมาส เป็นหลักใหญ่

กิ่งแก้ว อัครดากรได้จำแนกนิทานตามรูปแบบที่เป็นหลักใหญ่ดังต่อไปนี้ (๑๕๑๙:๑๒-๑๓)

- ๑. เทพนิยาย (G. märchen; E. fairy tale) เป็นเรื่องค่อนข้างยาว ประกอบด้วยหลายอนุภาคหลายตอน ฉากมักจะเป็นแดนสมมุติหรือแดนในฝัน ไม่บังสถานที่เด่นชัด การพรรณนามักมีจิตรพิสดาร โครงเรื่องจะเป็นทำนอง เจ้าชายที่เก่งกล้าสามารถผจญอุปสรรค พบเจ้าหญิงครองรักกัน เทพนิยายเหล่านี้ได้แก่ สโนว์ไวท์ หินเคอเรลลา นางสิบสอง โสนน้อยเรือนงาม สังข์ทอง ปลาบู่ทอง จำปาลีต้น คาวี พระรถเป็นต้น (สัมมนา)

๒. นิทานชีวิต (E. novella; romantic tale) ในขณะที่เทพนิยายอยู่ในโลกแห่งความฝัน นิทานชีวิตกลับอยู่ในโลกของความจริงและไม่เน้นอิทธิฤทธิ์เหมือนเทพนิยาย นิทานชนิดนี้จะมีขนาดค่อนข้างยาว ประกอบด้วยหลายอนุภาค หลายตอน มีการแบ่งสถานที่และเวลาเด่นชัด ในแก่นชีวิตจริง โครงเรื่องมักเป็นการต่อสู้และการครองรักของพระเอกนางเอก ตัวอย่างของนิทานชีวิตได้แก่ นิทานชุดอาหรับราตรี นิทานทรงเครื่องของไทย

๓. นิทานวีรบุรุษ (E. hero tale) มีขนาดค่อนข้างยาวประกอบด้วยหลายอนุภาค หลายตอน อาจจะเป็นแก่นชีวิตจริง โครงเรื่องมักเป็นการล่าจับเหตุการณ์ การผจญภัย การต่อสู้ของวีรบุรุษหลายเหตุการณ์เป็นอนุกรม เช่น การผจญภัยของเฮคิวลิส (Hercules) ซีซัส (Theseus)

๔. นิยายประจำถิ่น (E. sage E. Local tradition; Local legend) โครงเรื่องของนิทานประเภทนี้ จะเป็นการกระทำและความสำคัญของบุคคลในท้องถิ่น อำนาจมีต่างหากซึ่งผู้เล่าเชื่อว่าเป็นเหตุการณ์ หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในแก่นชีวิตจริง ตัวละครอาจเป็นมนุษย์ ผี เทวดา หรือสัตว์ ส่วนขนาดของเรื่องนั้นแล้วแต่กรณี ตัวอย่างของนิยายประจำถิ่นได้แก่ เมืองลับแล เจ้าแม่สร้อยดอกหมาก นางอรพินท์กับท้าวปราจิต

๕. นิยายอธิบายเหตุ (E. explanatory tale) คือ นิยายที่พยายามอธิบายสิ่งที่มีมนุษย์สงสัยและหาคำตอบไม่ได้ว่าทำไม ทั้งนี้ เพื่ออธิบายความเป็นมาของสัตว์ บุคคล สิ่ง หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ เช่น ทำไมจึงเกิดจันทรคราส ทำไมเม็ดตะนอยจึงเอวคอค

๖. ตำนานและเทพปกรณัม (E. myth) เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา และพิธีกรรม โครงเรื่องจะประกอบด้วยอนุภาคความตายคนก่าเนคของจักรวาลโลก มนุษย์ สัตว์ สิ่งของ กับว่าด้วยโครงสร้าง ความสัมพันธ์และกฎเกณฑ์ ตลอดจนคุณและโทษของพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น พระพิฆเนศวร์ พระมุนีกับน้ำท่วมโลก

๗. เรื่องสัตว์ (E. animal story) เป็นนิทานที่มีสัตว์เป็นตัวเอก แสดงพฤติกรรมต่าง ๆ หากเล่าเป็นเชิงเปรียบเทียบกับชีวิตมนุษย์ เพื่อให้คิดสอนใจ เรียกว่า นิทานอุทาหรณ์ (E. fable) ได้แก่เรื่องสุนัขจิ้งจอกกับนกกระสา ราชสีห์กับนกก้นทศกະ

๘. มุขตลก (E. jest) โครงเรื่องจะเป็นเหตุการณ์ขัดแย้งที่ผู้ฟังมองด้วยอารมณ์ขัน ไม่ถือโทษ ตัวละครเป็นคนทุกประเภท เช่น เรื่องศรีธนญชัย เรื่องประเภทตลกเอรยายซี

ในตอนท้ายของการจำแนกนิทานตามรูปแบบ (Form) นั้น ถึงแม้ว่า อัครถาวรได้ให้แง่คิดเกี่ยวกับการจำแนกนิทานไว้อย่างน่าสนใจว่า นิทานซึ่งมีโครงเรื่องเดียวกัน อาจจัดอยู่ในรูปแบบที่แตกต่างกันได้ ทั้งนี้ ต้องอาศัยการพิจารณาทัศนคติที่แฝงเร้นอยู่ในนิทานเรื่องนั้น ๆ ค่าย

กุหลาบ มัลลิกะมาส (ม.ป.ป. : ๑๐๕ - ๑๐๘) ได้จำแนกนิทานพื้นบ้านออกเป็น ๕ รูปแบบอย่างกว้าง ๆ คือ

๑. นิทานปรัมปรา (Fairy tale) ลักษณะที่เห็นได้ชัด คือ เป็นเรื่องค่อนข้างยาวประกอบด้วยสารัตถะ (Motif) หลายสารัตถะ ในท่ามกลางสถานที่อันเลื่อนลอย และเหตุการณ์ที่สมมติขึ้น ตัวบุคคลในนิทานไม่ใช่มนุษย์ธรรมดา เนื้อเรื่องจะประกอบด้วยอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ตลอดจนอำนาจอันพิสดารวิเศษ พระเอกนางเอกสามารถฟันฝ่าอุปสรรค ลี้ภัยศัตรูและประสบสุขในชั้นปลาย นิทานทำนองนี้ได้แก่เรื่อง นางสิบสองสังข์ทอง ปลาบู่ทอง สโนว์ไวท์ สลิปปีง บิวตี้ เป็นต้น

๒. นิทานท้องถิ่น (Legend) นิทานชนิดนี้มักเป็นเรื่องเหตุการณ์เกี่ยวและเกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ โชคกลาง หรือคตินิยมอย่างใดอย่างหนึ่งอันเป็นพื้นบ้านพื้นเมืองของคนแต่ละท้องถิ่นไป แม้ว่าจะเป็นเรื่องแปลกประหลาดพิสดารเกินจริงไปบ้าง ก็ยังเชื่อกันว่าเป็นเรื่องจริง เกิดจริง มีจริง นิทานท้องถิ่นนี้อาจจำแนกย่อยออกไปได้ดังต่อไปนี้

๒.๑ นิทานประเภทอธิบาย (Explanatory tale) ได้แก่นิทานที่อธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของธรรมชาติ อธิบายสาเหตุของความเชื่อบางประการ ตลอดจนอธิบายชื่อสถานที่ต่าง ๆ นิทานประเภทนี้ของไทยมีมาก เช่น เขาอกทะลุ ในจ.พัทลุง เกาะหนู เกาะแมว ในจ.สงขลา เหตุใดเคาะจึงมีขนค้ำ เป็นต้น

๒.๒ นิทานที่เกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ เช่น โชคกลาง เรื่องผีชนิดต่าง ๆ เปรต เงือก นางไม้ ตลอดจนเรื่องเกี่ยวกับไสยศาสตร์ เวทย์มนต์ นิทานเกี่ยวกับเรื่องผี

ของไทยได้แก่ ผีกระสือ ผีปอบ นางนาคพระโขนง

๒.๓ นิทานที่เกี่ยวกับสมบัติที่ฝังไว้ และลายแทงแนะให้หาสมบัตินั้น ๆ เช่น เรื่องปู่โสมเฝ้าทรัพย์

๒.๔ นิทานวีรบุรุษ ได้แก่ เรื่องที่กล่าวถึงคุณธรรม ความฉลาดและความมองอาจกล้าหาญของบุคคล มีลักษณะคล้ายคลึงกับนิทานปรัมปรา แต่มีข้อแตกต่างอยู่บ้างที่ว่า นิทานท้องถิ่นประเภทวีรบุรุษนี้ มักกำหนดสถานที่และเวลาแน่ชัด และเค้าเรื่องฟังดูเป็นจริงมากกว่านิทานปรัมปรา ตัวอย่างของนิทานประเภทนี้ได้แก่ ท้าวแสนปม พระร่วง วาจาสิทธิ์ ไกรทอง เจ้าสายน้ำผึ้ง

๒.๕ นิทานคติสอนใจ เป็นเรื่องสั้น ๆ ไม่สมจริง เจตนาจะสอนความประพฤติอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น หนูกัดเหล็ก หมายินดี หมายนคำ

๒.๖ นิทานที่เกี่ยวกับนักบวชต่าง ๆ เช่น อภินิหารของนักบวชที่เจริญภาวนาจนมีญาณแก่กล้า มีอิทธิฤทธิ์พิเศษ เช่น หลวงพ่อโศภะ (หลวงพ่อดอก)

๓. เทพนิยาย (Myth) ได้แก่ นิทานที่มีเทวดา นางฟ้าเป็นตัวบุคคลในเรื่อง เช่น พระอินทร์ เจ้าป่า เจ้าเขา เจ้าแม่ต่าง ๆ เทพนิยายมักมีส่วนสัมพันธ์กับความเชื่อถือทางศาสนาและพิธีกรรมต่าง ๆ ตัวละครอาจมีลักษณะคล้ายคลึงกับตัวเอกในนิทานท้องถิ่นประเภทวีรบุรุษ แต่จะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องทางศาสนาปนอยู่ นิทานแบบนี้เช่น เรื่อง ท้าวมหาสงกรานต์ เมขลา - รามสูร นารายณ์ลี้ปราง เป็นต้น

๔. นิทานเรื่องสัตว์ (Animal tale) คือนิทานที่มีสัตว์เป็นตัวเอก โดยสมมติให้มีความคิดและการกระทำต่าง ๆ ตลอดจนบุคลิก เช่น มนุษย์ธรรมดา บางทีก็เป็นเรื่องที่มีคนมีส่วนเกี่ยวข้องกับอยู่ด้วย ไม่ใช่มีแต่สัตว์ล้วน ๆ แต่ทั้งคนและสัตว์จะปฏิบัติต่อกันเสมือนหนึ่งว่าเป็นมนุษย์ด้วยกัน นิทานเรื่องสัตว์นี้แบ่งย่อยได้ ๒ ประเภท คือ

๔.๑ นิทานประเภทสอนคติธรรม (Fables) นิทานประเภทนี้ต่างจากนิทานที่เป็นคติสอนใจที่ว่า ตัวเอกในนิทานสอนคติธรรมนี้จะต้องเป็นสัตว์เสมอ เช่น เรื่องราชสีห์กับหนู ในนิทานอีสป นิทานสุภาษิตบางเรื่อง เป็นต้น

๔.๒ นิทานประเภทเล่าทำหรือเล่าไม่รู้จบ (Cumulative tale) เช่น เรื่อง ยายคะตากับลูกตัวปลุกงาให้หลานเฝ้า ฯลฯ

๕. นิทานตลกขบขัน (Jest) มักเป็นเรื่องสั้น ๆ จุดสำคัญอยู่ที่เรื่องซึ่งไม่เข้าเป็นไปได้อาจเป็นเรื่องเกี่ยวกับความโง่ กลโงะ การตักแต้แต้กล่าว การพนันขันต่อ

ตัวเอกของเรื่องบางทีก็ไม่ใช่คนฉลาดสามารถ แต่เป็นคนโง่เง่าที่ทำเรื่องผิดปกตวิสัยที่มนุษย์
มีสติปัญญาเขาทำกันได้ เช่น เรื่องศรีธนญชัย ม้าราคาดี หมิ่นเกล้าเจ้าลูก เป็นต้น

อาจสรุปอย่างกว้าง ๆ ในที่นี้ได้ว่า วิธีจำแนกนิทานตามรูปแบบ (form) ของ
นักคติชนระดับปรมาจารย์ ๒ ท่านดังกล่าวข้างต้นนั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ จะ
แตกต่างกันบ้างก็เพียงรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ เท่านั้น

ตารางแสดงการจัดจำแนกนิทานตามรูปแบบ (form)

นิทานพื้นบ้านที่รวบรวมได้นั้นสามารถจำแนกออกได้ ๖ รูปแบบด้วยกันคือ

รูปแบบของนิทาน	นิทานไทยพื้นราบ (เรื่อง)	นิทานมูเทอ (เรื่อง)	รวม (เรื่อง)
ก. นิทานคติ	๔	๑	๕
ข. นิทานทรงเครื่อง/นิทานชีวิต	๘	๑	๙
ค. นิยาย : พันธุ์ไม้	—	๓	๓
ปรวกฎการณ์ในธรรมชาติ	—	๔	๔
สัตว์	๑	๒	๓
บุคคล	๑	๑	๒
สถานที่	๒	๒	๔
ภูตผี	๕	๕	๑๐
ไสยศาสตร์—เวทย์มนต์	๕	๑	๖
อธิบายเหตุ	—	๑๖	๑๖
ง. มุขตลก : นักบวช	๒	—	๒
คนเจ้าปัญญา	๓	๔	๗
คนโง่	—	๑	๑
เครื่องอาถรรพ์	—	๒	๒
โชค	—	๑	๑
เรื่องโม้	๑	—	๑
เพศสัมพันธ์ (หยาบโลน)	—	๒	๒

รูปแบบของนิทาน	นิทานไทยพื้นราบ (เรื่อง)	นิทานมูเซอ (เรื่อง)	รวม (เรื่อง)
จ. คำนาน	—	๓	๓
ฉ. ประวัตินิทาน : พิธีกรรม	—	๖	๖
พระโพธิสัตว์/เทพเจ้า	๒	๖	๘
สวรรค์ - นรก	—	๒	๒
โศคลาง	—	๒	๒
สถานที่	๔	—	๔
บุคคล	๑	—	๑
รวมทั้งสิ้น	๘๘	๖๕	๑๕๓

วิทยากร (Informants)

การค้นคว้าในสนามครั้งนี้ ได้รับความอนุเคราะห์จากชาวบ้านห้วยปลาหลด ชาวบ้านปากห้วยแม่ออ ชาวบ้านเขียงทองและชาวบ้านละแวกใกล้เคียงหลายท่านด้วยกัน ในจำนวนนี้กล่าวได้ว่าเป็นวิทยากรเอกค่านิทานชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอ ๖ ท่าน ค่านิทานชาวไทยพื้นราบ ๖ ท่าน ถ้ายทอดทั้งนิทานพื้นบ้านและข้อมูลปริบทที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา มาก จะขอแนะนำพอเป็นสังเขปตามลำดับ ดังนี้.—

วิทยากรนิทานชาวไทยภูเขาเผ่ามูเซอ

๑. จะกอ

อายุประมาณ ๗๑ ปี

ดำรงตำแหน่งหมอผีอาวุโสประจำหมู่บ้านห้วยปลาหลด (บ้านเหนือ) บิดาเป็นครู หรือปู่ของหลวง จึงได้รับความรู้เรื่องพิธีกรรม และขนบประเพณีไว้มาก แต่เนื่องจาก

ชรามากและไร้บุตรสืบตระกูล จึงมิได้เป็นหัวหน้าหมู่บ้าน มีความสามารถจดจำนิทานพื้นบ้าน และถ่ายทอดได้อย่างดี ใช้ภาษาถิ่นภาคเหนือได้บ้าง

เสียชีวิตด้วยโรค วัณโรค เมื่อวันที่ ๕ มี.ค. ๒๕๒๗ เวลา ๑๖.๕๐ น.

๒. จะกา

อายุ ๕๐ กว่าปีโดยประมาณ

มีตำแหน่งเป็นหมอผีประจำหมู่บ้านห้วยปลาหลด (บ้านเหนือ) รองจาก จะกอ มีความสามารถพิเศษในการเล่นนิทานและการเล่าสัตว์ กิตติศัพท์เป็นที่รู้จักกันดี ทั้งภายในหมู่บ้าน และละแวกใกล้เคียง สามารถใช้ภาษาถิ่นภาคเหนือได้บ้างเล็กน้อย

เสียชีวิตโดยมีอาการคล้ายโรค หัวใจวาย เมื่อเดือน ก.ย. ๒๕๒๗

๓. นะจุ

อายุประมาณ ๕๐ ปี

ปกติทำไร่และเลี้ยงสัตว์ เป็นภรรยาของ จะจุ ซึ่งเป็นทั้งหัวหน้าหมู่บ้าน และแกน (ผู้นำทางศาสนา และพิธีกรรมของหมู่บ้าน) สามารถเล่นนิทานได้อย่างคล่องแคล่ว ชัดถ้อยชัดคำ ไม่สามารถใช้ภาษาไทยได้

๔. จะแล

อายุประมาณ ๓๐ ปี

ภูมิลำเนาอยู่บ้านสมปอยอันเป็นหมู่บ้านข้างเคียงกับบ้านห้วยปลาหลด บิดา เป็นมุเซอ มารดาเป็นลีซอ มีความสามารถในการอ่าน และพูดภาษาไทยกลางได้ชัดเจนมาก อดีตเคยสมัครเป็นครูสอนภาษาไทยให้แก่ชาวไทยภูเขา และได้เข้ารับการอบรมในโครงการอบรม ครูช่วยสอนชาวเขาหลายครั้ง เมื่อลาออกจึงหันมาประกอบอาชีพทางการทำไร่ เป็นทั้งผู้ช่วย ปรึกรรตภาษา และเป็นวิทยากรเองโดยตรง

๕. จะลือ

อายุประมาณ ๖๐ ปี

เป็นผู้นำทางศาสนาและพิธีกรรม (แกดู) ของหมู่บ้านบ้านใหม่ซึ่งอยู่ห่างจาก บ้านห้วยปลาหลดคิดความทางรถเพียง ๒ กิโลเมตร ในอดีตเคยร่วมอพยพลี้ภัยสู่จังหวัดตากกุ่มเดียวกับ จะจุ "แกดู" บ้านห้วยปลาหลดคนปัจจุบัน เคยมีประสบการณ์ในการให้ความร่วมมือกับนักวิจัยชาวญี่ปุ่น และชาวอังกฤษมาแล้ว สามารถเล่นนิทานด้วยภาษาคำเมืองได้อย่างคล่องแคล่ว

๖. นายจันทวง เจนอักษร

อายุ ๖๓ ปี

เป็นผู้ที่มีความรู้เรื่องชาวไทยภูเขาเป็นอย่างดี ด้ยเป็นเจ้าหน้าที่รุ่นบุกเบิกของนิคมสร้างตนเองคอกมูเซอ จังหวัดตาก หรือศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาคอกมูเซอในปัจจุบัน โดยดำรงตำแหน่งพนักงานอนามัยมาตั้งแต่ปี ๒๕๐๓ แม้ปัจจุบันจะเกษียณอายุแล้ว แต่ก็ยังได้รับคำเชิญให้ปฏิบัติงานต่อไปเนื่องจากท่านเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มากมาย มีความสามารถพิเศษในการใช้ภาษามูเซอได้อย่างคล่องแคล่วนอกจากนั้น คุณนิสัยส่วนตัวยังเป็นผู้ที่มีความสนใจในเรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ เป็นพิเศษอีกด้วย

วิทยากรนิทานชาวไทยพื้นราบ

๑. นายสุทิน มินตรศิริ

อายุ ๗๐ ปี

อดีตเป็นผู้ใหญ่บ้าน บ้านปากห้วยแม่ท้อ ประกอบอาชีพทางการค้าขาย มีความสามารถพิเศษในการเล่านิทานและจดจำเรื่องเก่า ๆ ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังสามารถอ่านและเขียน "ตัวเมือง" ได้อีกด้วย ปัจจุบันพักอยู่บ้านเลขที่ ๓๓ หมู่ ๒ ต.แม่ท้อ อ.เมืองตาก จ.ตาก

๒. นางบุญยวง มินตรศิริ

อายุ ๗๓ ปี

เป็นภรรยาของนายสุทิน มินตรศิริ สมัยก่อนสนใจเรื่องนิทานต่าง ๆ พอสมควร จึงยังพอถ่ายทอดได้บ้าง

๓. นางหน่อ วงษ์ชัย

อายุ ๘๕ ปี

มีความสามารถจดจำนิทาน การละเล่นต่าง ๆ ตลอดจนเพลงพื้นเมืองและเล่าสู่กันฟังได้อย่างคล่องแคล่วชัดเจน แม้จะชรามากแล้ว เป็นคนใจหายทึ่งจากตอนคุยสนุกอีกทั้งใฝ่ใจในพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก ใช้ภาษาได้เฉพาะภาษาคำเมืองเท่านั้น ปัจจุบันพักอยู่บ้านเลขที่ ๘๘/๒ หมู่ที่ ๒ ต.แม่ท้อ อ.เมืองตาก จ.ตาก

๔. นายแก้ว แสงเมือง

อายุ ๓๒ ปี

นอกจากการทำอะไรแล้ว ยังเป็นหมอทำพิธีตัดเกิดให้เด็ก ๆ ในหมู่บ้านหรือ
ละแวกใกล้เคียง และทำหน้าที่เป็นมัคทายกวัดกลางสวนดอกไม้อีกด้วย ปัจจุบันพักอยู่บ้านเลขที่
๒๗ หมู่ ๑ ต.แม่ท้อ อ.เมืองตาก จ.ตาก

๕. นางตุน แสงเมือง

อายุ ๒๗ ปี

เป็นภรรยา นายแก้ว แสงเมือง สามารถจกจำนทานการละเล่นต่าง ๆ
ตลอดจนเพลงพื้นเมืองได้มากพอสมควร

๖. นางทองอยู่ ควครักษ์

อายุ ๒๔ ปี

เคยรับราชการครู ปัจจุบันเกษียณอายุราชการ และพักอยู่บ้านเลขที่ ๒๖
หมู่ ๒ ต.แม่ท้อ อ.เมืองตาก จ.ตาก

วิทยากรข้อมูลปริบท

๑. นางคำใส แสนรินทร์

อายุ ๕๑ ปี

มีอาวุโสที่สุดในหมู่บ้านเชียงทองในปัจจุบัน ยังสามารถจกจำเรื่องราว
ในอดีตได้อย่างแม่นยำ ปัจจุบันพักอยู่บ้านเลขที่ ๑๓๖ ถ.ไทยชนะ ต.ระแหง อ.เมืองตาก จ.ตาก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย